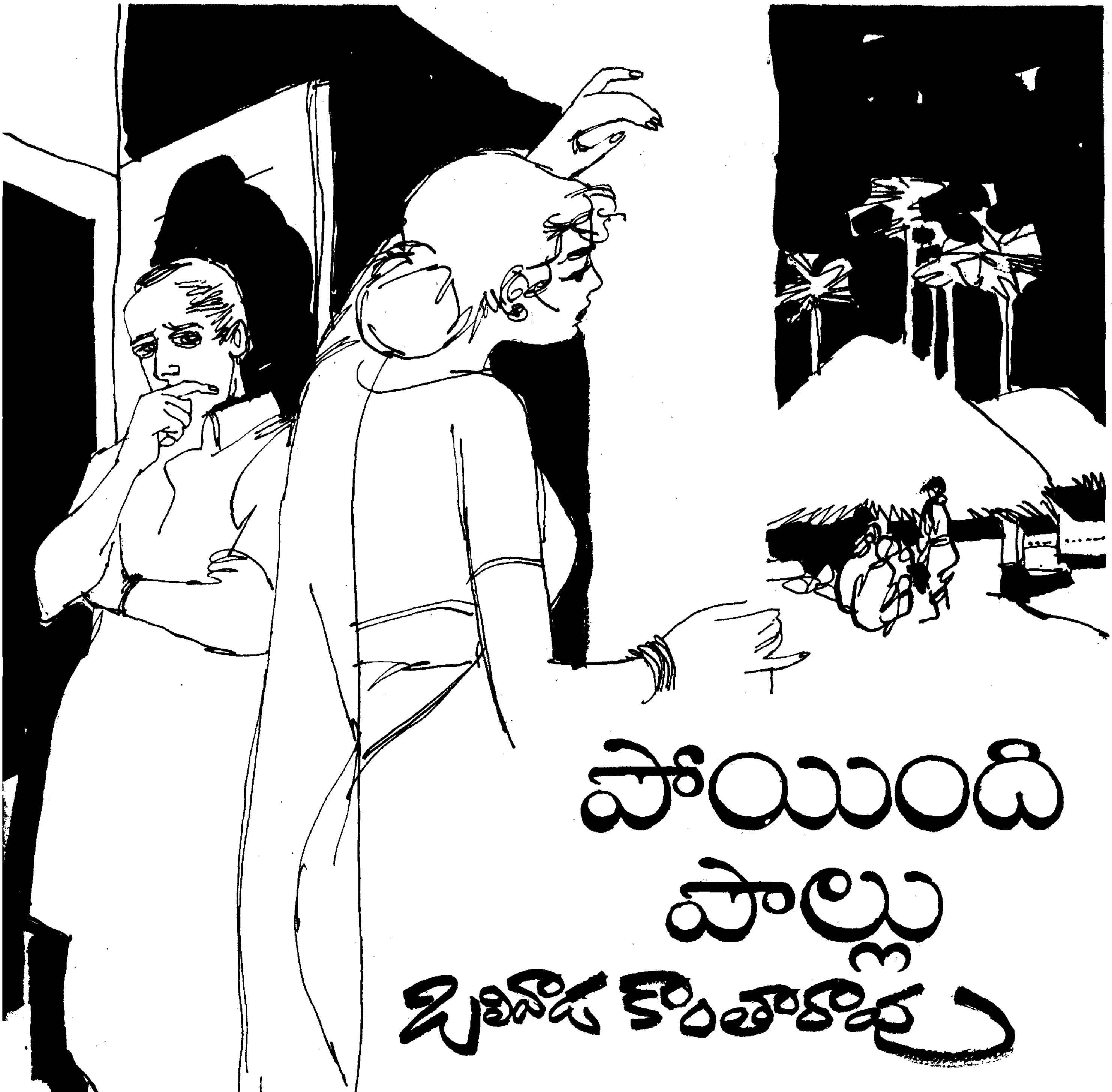

పోయింది పొల్లు

బలివాడ కాంతారావు

మానవ జీవితం దుఃఖ భూయిష్ఠం. హెచ్చు తగ్గులు అటుంచి మానవులు అందరి అనుభవమూ అంతే. చిత్రమే అయినా ఒకరి దుఃఖం మరొకరు ఎవరూ అర్థం చేసుకొనలేరు. చెప్పడం సులభమే. కాని సమాధానపడడం దుర్ఘటం.

ఇదివరకు ఎన్ని సంఘటనలను, కమలమ్మ ఆమె మూడు పదులు దాటిన జీవితంలో ఎదుర్కొనలేదు? అలాంటిది ఈ ఒక్క సంఘటనతో ఆమె ఇలా పూర్తిగా మారిపోవాలా?

భర్త, నిరంజనరావు ఈ నష్టంతో కంపించి పోయినా తట్టుకున్నాడు. వారంరోజుల వరకూ విద్యావతియైన భార్య మనసు మార్చుకుంటుం దేమోనని ఎదురు చూశాడు. ఆమె అలానే మౌనంగా గదిలో కూర్చుని కిటికీగుండా ఎవరి కోసమో ఎదురు చూస్తున్నట్లుంటూంది.

"చూడు కమలా! నాకోసమైనా నువ్వు బ్రతకాలా?"

ఆమె మాట్లాడలేదు. ఈ వారం రోజుల్లో భర్త ఒకవిధంగా కళ్లల్లో నీరు తెచ్చుకున్నాడు కాని, భార్యకు కన్నీరు కరువైందేమో? వసంతం లోని ఉద్యానవనంలాంటి వారి ఇల్లు ఇప్పుడు

కొన్ని
చుక్కలే
చాలు

చలవచేసి
హాయి నిచ్చును

ఈ పరిమళ ఆయుర్వేద హేర్ ఆయిల్ (తలనూనె) – బెంగాల్ కెమికల్స్‌వారి పెర్‌ఫ్యూమ్డ్ బ్రాహ్మి హేర్ ఆయిల్. శిరోజ ములు ఒత్తుగా పెరుగును. మెదడుకు చలవచేసి నరాలకు హాయి నిచ్చును. దీనిని నిత్యమూవాడిన మెదడుకు అలసట వుండదు. హాయిగా నిద్రపట్టును. ఎక్కువ మానసిక ప్రయాస, శ్రమగలవారికి ఎంతో మంచిది.

పెర్‌ఫ్యూమ్డ్
బ్రాహ్మి
ఆయిల్

బెంగాల్ కెమికల్ వారి వస్తువు

NATIONAL-CAL-8-4070

పోయింది పాల్లు

ఈ గాలి వానతో బీభత్సం అయిపోయింది. చెట్టుకున్న గులాబీరేకుల్లాంటి ఆమె పెదిమలు రాలిపోయిన రెక్కల్లా పాలిపోయాయ్.

"ఏమీ తెలియని దానివైతే వేదాంతం బోధించేవాడిని. చూడు—ఆ బుద్ధభగవానుడు నీ యెదురుగా ప్రత్యక్షమైతే, నా బిడ్డను బ్రతికించమని కోరేదానివి! కానీ అతని సమాధానం నీకు తెలుసుగా?"

ఆమె తలదించుకుంది.

"నువ్వే అన్నావే—మనం అంతా చెట్టుకున్న ఆకులవంటివాళ్లమని. మన ఇష్టాయిష్టాల మీద ఈ ఆకులు చెట్టుకుండవు. మన చేతిలో ఉన్నది జాగ్రత్త పడటం—మనుషులు చెయ్యగలిగినదంతా చేశాం. మన భాగ్యభోగాలు అనుభవించడానికి వాడు పుట్టలేదు!"

కమలమ్మ ఈసారి భర్తవేపు తేరిజూచింది.

'లేక లేక కలిగిన సంతానం. ఆ పాప కడుపులో కదిలేటప్పుడు, నేను మిమ్మల్ని భర్తగాపొందినప్పుడైనా అంత ఆనందం పొందలేదు. ఆ బంగారు పాప కడుపులోనే కాదు బయట కూడా నా ప్రాణంకంటె తీపైంది. నా పాప ఈ అరేళ్లా చిలిపి చేష్టలతో, చిరునవ్వు చిందులతో నా ప్రతిరూపమై నా ఇల్లు స్వర్గధామం చేసింది. మీకేం తెలుసు నా బాధ? చాలించండి మీ వేదాంతం!'

కమలమ్మ ఈ మాటలు అడలేదు. ఆమె మౌనం, ఆమె చూపు అతని మనసులో ఈ విధంగా ఆలోచనలను రేకెత్తించినయ్. మళ్లీ ఆమెను బాధించలేదు. నిత్య సంతోషంతో నిర్మలంగా ఇంటిని ఒక దేవాలయంగా ఉంచి పావనం చేస్తుండిన భార్యను మళ్లీ చూడాలనే తపలోభం తన్నిలా అలమటింప జేస్తూందని అనుకున్నాడు. కాలం అన్ని వ్యాధులకు బాధలకు అమోఘమైన మందని నమ్మాడు. నెలరోజులు దాటినా కమలమ్మలో మార్పు కనపడలేదు. మనసు చెదిరిందేమో అన్న అనుమానం కలగసాగింది.

"ఇద్దరం ముసలివాళ్లం కాలేదుగా—మనం రాతగురించి నమ్మేవాళ్లంకాదు. కానీ మనకు రాసివుంటే ఇంకో పాప పుట్టుతుంది కమలా! మనిషికి నిజంగా కావలసింది డబ్బుకాదు, కీర్తి కాదు—ధైర్యం! పిరికివాళ్ళు రోజా చచ్చిపోయి బ్రతుకుతారు."

ఆమె ఈసారి తలెత్తయినా చూడలేదు. పాలిపోయిన ముఖంతో, ఎముకలగూడులా కనిపిస్తున్న భార్యవేపు చూస్తూంటే తనలోనే ధైర్యం సడలసాగింది. పెరటి డాబా మీదకు వచ్చేశాడు.

సాయంసమయం. నీలాకాశంలో ఎగురుతున్న ఒక పక్షి, దగ్గరనే ఉన్న చెట్టుపై వ్రాలి

పోయింది. తనూ కూర్చుండిపోయాడు. అందని పళ్లకు ఆశపడటం మనిషికి అలవాటే! ఆ ప్రయత్నంలో ఎలాగో అదృష్టంపండి అందుకున్న పండు కుళ్లిపోతే...తన బ్రతుకూ అలాగే అయ్యింది. మనసులను ఊగించి మోగించిన మురళిలాంటి పాప పుట్టకపోయినా బాగుండే దనుకున్నాడు. కొంతసేపటికి ఆ పక్షి మళ్లా ఎగిరింది. తనూ లేచి నిల్చున్నాడు. ఆ పక్షిలాగే దూరదూరాలకు ఎగిరిపోతే?—

మరుసటి రోజే భార్యతో ప్రయాణం కట్టాడు. ఆమెకు ఆసుపత్రులలో రోగాలతో బాధపడుతున్న మనుష్యులను చూపించాడు. పిల్లలు పోయిన తల్లులగోడు, తల్లులుపోయిన పిల్లల గోడు వినిపించాడు. ఆకలి, దారిద్ర్యం, రోగాలు, బాధలకు గురైన వేలాది తోటి మానవుల ఆక్రందనలను ఆమె విన్నది.

"చూడు—లోకంనిండా ఎన్ని చావులు, ఎన్ని కష్టాలు, బాధలు! వీటితో పోలిస్తే మన కష్టం ఏముంది? ధైర్యం తెచ్చుకో కమలా!"

ఆమె మాటాడలేదు. ఇప్పటికి తిరిగిన ప్రదేశం అంతా ఆమెకో పెద్ద ఇల్లులా ఉంది. ఆ ఇంటిలో తన పాపను వెతుక్కుంటూ తిరుగుతున్నట్లుంది.

ఆమె కళ్లలో ఈ కష్టాలు చూసినప్పుడైనా, కన్నీరు తిరుగలేదు. ఆమెకు అవి ఒక సినిమా చూసినట్టే గాని, సహజంగా జరుగుతున్నట్లు కనబడలేదేమో! రెండు నెలలుదాటినా ఆమె పరిస్థితిలో మార్పులేదు. కష్టాలు ఈమె మనసును కరిగించలేకపోతే ఇంకేం కరిగిస్తాయ్?

ప్రతి మనిషీ ఒక దేవాలయం. లోనున్న దేవుడు మనసును శరీరాన్ని పవిత్రంగా ఉంచటం నేర్పుతాడు. లోన అంత దగ్గరగా ఉన్నా చాలా మంది ఆ దేవుని చూడలేరు. అలాంటివాళ్ళ బయటఉన్న దేవాలయాలను దర్శించి, ఆ దేవతా విగ్రహం ఎదుట మోకరిల్లితే తమలోని దైవాన్ని చూడగలిగే అవకాశం ఉంటుంది. అలా చూడ గలిగినప్పుడే జీవిత కల్లోల గౌతమిని ఈద గలుగుతారు. ఆ ఆశతోనే ఆమెను ప్రఖ్యాత దేవాలయాలకు తీసుకువెళ్లాడు. ఆమె దేవతా విగ్రహం ఎదురగా చేతులైనా జోడించలేదు. తలైనా వంచలేదు. ఆ రద్దీలో కనపడిన పాపలందరివైపూ దీక్షగా చూస్తూంది.

సంధ్యాసమయంలో తిరుపతి కొండమీద ఏకాంతస్థలంలో నిరంజనరావు మనసులో చేతులెత్తి, "తండ్రీ! కోరినదంతా ఇచ్చావని విర్రవీగేవాణ్ణి! ఒక్కసారి ఇలా నన్ను అగాధంలోనికి త్రోసేశావు. నేనేం పాపం చేశాను? ఎన్నో కోరికలు కోరను. ఇంక నాకు మిగిలినదంతా తీసుకో! నా కమలాన్ని నాకు వికసింపజేసి ప్రసాదించు!" అని ప్రార్థించాడు.

అలా ప్రార్థిస్తూనే కళ్లంట నీళ్లు కారిపోయాయ్. కాస్సేపయ్యాక మళ్లీ తనలో మానవ ప్రయత్నమనే ఆశ వెలిగింది. ఈ కన్నీరు ఆరిపోతున్న ఆ ఆశదివ్వెకు నూనెలా అయ్యింది.

దివ్వె?

యం. వి. రమణమూర్తి

"నిలువు మోయినిలువు మోయి
నీ బండికి దీపమేది ?
దివ్వెలేమి యొక నేరము
తెలియదొకో పెద్దమనిషి!"

"వీధినిండ వెలుగుచుండె
విద్యున్మణి దీపమ్ములు !
మరి ఎందుకు నా బండికి
మినుకు మినుమను దీపము?"

"వెర్రివాడ! వీధియంత
వెలుతురే ఉందిటోయి !
నడుమ నడుమ నీడకూడ
పడుచున్నది చూడుమోయి !

వెలుతురులో బండి వేగ
వెళ్ళెడ మది తేలికౌను !
దట్టమైన నీడలందు
కష్ట మగును పోనుపోను !

కష్టపడవలసినట్టి
కర్మమేమి వచ్చె నీకు !
ఒక్క చిన్న దీపమ్మును
ఉంచుకొన్న సరిపోయెను !"

కాలమంత ఒక తీరున
గడిచిపోదు తెలుసుకొండి !
మధ్య చిక్కులెన్నొ వచ్చి
మది కలవరపడు సుమండి !

కోరుకొన్న గమ్యమ్మును
చేరుకొనగ బ్రతుకు బండి !
హృదయములో ఒక్క దివ్వె
ఉంచుకొండి ! ఉంచుకొండి!

★

దేవతావిగ్రహాలు మాట్లాడవు. లోనున్న దేవుని కన్న వారిలో దేవుని వెలుగు బయటకు కూడా ప్రకాశిస్తుంది. అటువంటి మనిషి దేవుని మాటలు ఆడతాడు. ఆ మాటలు విన్న ఎదుటి వాళ్లలో అంతవరకూ మూసుకుపోయిన కవాటాలు తెరుచుకుంటాయ్. తనలోనూ వెలుగు ఉన్న వెలుగును చూడటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. అప్పుడు మనసు శరీరాన్ని పవిత్రంగా ఉంచడానికి అవకాశం ఉంటుంది. ఆ ఆశతోనే మానవ రూపంతో ఉన్న మహాత్ముని దగ్గరకు తీసుకు వెళ్లాడు.

ఆ సాధువు మనుష్యుల నివాసాలకు దగ్గరగా లేడు. ఇంకో సాధుపుంగవుడు చెప్పిన త్రోవ పట్టుకొనే వెళ్లాడు. రైలు దిగి, బస్సుపై కొంత దూరం ప్రయాణమైంది. అక్కడినుంచి గుర్రాలపై కొండ త్రోవల్లో పడ్డారు. చెట్లూ చేమలూ, అడవి పూవులతో అలంకరించుకున్న ప్రకృతిమాత పలకరించింది. వన్యమృగాలు పసిపాపల్లా ఆడుకుంటున్నాయి. ఆ ఆశ్రమం చేరుకుని పండు జటలతో పసిమివర్ణంతో దివ్యంగా వెలిగిపోతున్న ఆ ఋషిపుంగవుని దర్శించ గానే, నిరంజనరావు తలవని తలంపుగా సాష్టాంగ పడిపోయాడు. తన కమలం మళ్లీ వికసించిందని కొంతసేపటికి తలెత్తేసరికి ఆమె అక్కడలేదు. చప్పున చుట్టూచూశాడు. ఆశ్రమంలో పడమటి వైపు అడవి లేడిపిల్లవేపు పరుగులు తీస్తూంది. చెంగు చెంగున గెంతుతూ ఆశ్రమం దాటినా లేడిపిల్ల వెంటపడటం ఆమె మానలేదు.

నిరంజనరావు పరుగెత్తి ఆశ్రమం దాటి వెళ్లేసరికి ఆమె రాళ్లగుట్టల్లో జారి పడిపోయి ఉంది. ముఖంనుంచి, చేతులనుంచి తగిలిన దెబ్బల వలన రక్తం కారుతూంది. ఆమెను భద్రంగా లేవనెత్తి మోసుకొని ఆశ్రమంలోనికి తీసుకు వచ్చాడు. ఆ ఋషిపుంగవుడు ఆకులలములు నూరి కట్టాడు. ఒకరోజు అక్కడ ఉండి, ఆమె నిముగుబాటు చూసి ఆమెకు అక్కడ ఉండాలని మనస్కరించలేదని తట్టింది. ఎంత అతను చెప్పినా ఆమె చెవికెక్కలేదు. ఆమె దృష్టి అక్కడ లేదు.

భర్త నిరాశతో తిరుగుప్రయాణం కట్టాడు. మళ్లీ తన ఇల్లు. ఆ ఇంట్లో అడుగు పెట్టడానికి తనకే మనస్కరించలేదు. కానీ వెళ్లక విధిలేదు. ఎవరో మానసిక వ్యాధులలో దిట్టయైన వైద్యుని చేతిలో ఈమెను పెట్టాలి. ఇన్ని ఏళ్లూ మన సులో మనసు కలిపి కాపురం చేసిన తను, ఆమె గాయపడ్డ మనసును తనే నయం చేయలేక పోయాననే నిస్పృహ వెంటాడుతూంది.

రైలు ఎదురుగా రాబోయే రైలుకోసం ఒక చిన్న స్టేషనులో ఆగింది. పశ్చిమ కొండల్లో ఎర్రని పూలవంటిగా మేఘాలు అలుముకొని ఉన్నయ్. ఆ వెలుగు ప్రక్కనే ఉన్న నీలాల నీటిలో ప్రతిబింబించింది. చెరువు ఒడ్డునే శివాలయం. ఆలయానికి దగ్గరగానే కొన్ని పూరిగుడిసెలు. ఆ గుడిసెలప్రక్కనే పంటపొలాలు. ఎదురుగా పాత

పెంకుటిల్లు. ఆ పైని చిన్న పట్టణం అగు పిస్తూంది.

ఫస్టు క్లాసు పెట్టెలో పేపరుపై దృష్టి పెట్టుకున్న నిరంజనరావు ఇవేమీ చూడలేదు. ఎన్నాళ్లకో ఏదో మాటాడుకుంటున్న భార్య వైపు చూశాడు. ఆమె కిటికీలో తలదూర్చి ప్రకృతితో బాసలాడుకోవడం గమనించి తనూ దగ్గరికి వెళ్లాడు. ఆ చెరువులో చందమామ వస్తున్నాడని సింగారించుకుంటున్న కలువలు ప్రత్యక్షమయ్యాయ్.

"ఇక్కడ దిగిపోదామా!" అన్నాడు.

"ఆ!" అందామె.

ఈ జవాబుతో తలుపుతీసి సామానంతా దించేశాడు. ఆ పరిసరాల్లోనే కోరినట్లుగా ఆ పూరిగుడిసెల ఎదురుగాఉన్న పెంకుటిల్లు అద్దెకుదొరికింది. బాగా చీకటిపడేలోగానే బజారుకుపోయి హరికేన్‌లాంతరు, వండుకోడానికి కావలసిన సామగ్రి అంతా తెచ్చి వేశాడు.

తొలిసారి తన జీవితంలో వంటచెయ్యడం. హరికేన్ లాంతరు వెలుగులో ఆమెకూడా ఇది వరకు కన్నా హెచ్చుగాతిన్నది. రాత్రి పదిగంటలైపోయింది. అంతానిశ్శబ్దంగా ఉంది. ఇద్దరూ ఎగుడు దిగుడులుగా ఉన్న నేలమీదనే పరుపులు వేసి పడుకున్నారు. అప్పుడప్పుడు ఎలుకలు పైన కిచకిచలాడుతున్నాయ్. ఇంటికప్పునుంచి ధూళిరాలుతూంది. అయినా నిరంజనరావుకు అన్ని ఆధునిక సౌకర్యాలున్న తన భవనంలోకన్నా ఇక్కడ తృప్తిగా ఉంది.

నిరంజనరావుకు తెలివి వచ్చేసరికి ప్రక్కన కమలమ్మ లేదు. గాభరాగా లేచేసరికి వీధి తలుపు తెరిచి ఉంది. బయటకు వచ్చేసరికి కమలమ్మ ఒంటిగా వీధివరండాలో ఒకమూల నిల్చొని ఉంది. ఆమె ఏకాంతం పాడుచెయ్యాలని తనకు లేదు. రెండోమూల నిల్చుని, ఎదురుగా ఉన్న ఒక పూరిగుడిసె నుంచి వస్తున్న రోదన ధ్వని వింటున్నాడు.

ఇంకా ఉషస్సు ఉదయించ లేదు. ఆకాశం కోటి కళ్లతో చూస్తూంది. మధ్యను చెదరిన తెల్లనిమబ్బు తునకలు తెరల్లా అడ్డుపడుతున్నాయ్. రానురాను కొన్ని కళ్ళ మూతలు పడుతున్నాయ్.

కొన్నిరోజుల క్రితం శాశ్వతంగా మూతబడిన కళ్లకోసమే ఆ పూరిగుడిసెలో ఒకతల్లి ప్రాణం కన్నీరు కారుస్తూంది. ఆమె పోయిన పదేళ్ల కొడుకును వర్ణించి వర్ణించి ఆమె పెట్టుకున్న ఆశలను ఒక గీతంగా శోకమయమైన రాగంతో నివాళించుకొంటూంది. ఎంత వింటున్నా విసిగించని ఆకమ్మని గొంతుకలోని సంగీతం నిద్రపోతున్న హృదయాన్ని మేలుకొలుపుతూంది.

ఇంతలో ఇరుగు పొరుగు ఆడవాళ్లు దగ్గర చేరారు. వాళ్ల ఓదార్పులు ఆమె ఏడ్పును, దుఃఖాన్ని మరింత విజృంభింప చేసింది.

పోయింది పాల్లు

"చచ్చినవాళ్లతో చచ్చిపోతామా? ఏ జన్మలో ఏ పాపం చేశావో?—ఈ జన్మలో నలుగురిలో ఒక్కడూ దక్కలేదు. ఆ దేవుడు పగవాడు కాడే! మళ్లీ జన్మలో పదిమందినిస్తాడు. ఎందుకింతమంది పిల్లలు అని విసుక్కోవా?"

ఇలాంటి ఓదార్పులతో తెల్లవారిపోయింది. ఇద్దరూ వరండా కదల్లేదు. అంతవరకూ ఏడ్చిన ఆమె ఇప్పుడు అగపడింది. ఆమె ఏం చేస్తున్నదోనని కమలమ్మ నిదానించి చూడటం భర్త గమనించాడు. ఆయింట్లో చావును ఆహ్వానిస్తున్న ఒక ముదుసలి, ఆమె తప్పించి ఇంకెవ్వరూ లేరు. ఆమె లేచింది. చంకన కడవ పెట్టుకుని పెరటినే ఉన్న చెరువుకు వెళ్లింది. తలకు స్నానంచేసి తడిబట్టలతోనే వస్తూ నెత్తిమీద నీళ్లకడవ దించకుండానే బయటినుంచే శివాలయం వేపు తిరిగి చేతులెత్తి మొక్కింది. ఆ నల్లనిశరీరంమీద అప్పుడే సూర్యరశ్మి పడుతూంది. కొంత సేపట్లో ఆమె ఇంకో మోటుచీర కట్టుకొని, చేత కొడవలి పట్టుకొని పొలాల వైపు వెళ్లిపోతూంటే ఆమెవైపే కమలమ్మ కనపడేవరకూ చూస్తూంది.

మధ్యాహ్నం ఎండలో చెమటలు కక్కుకుంటూ వచ్చింది. ధాన్యం వాకిట ఎండబెట్టి, పొయ్యి రాజేసింది. ఆ ముసలమ్మకు ముందు పెట్టి తనూ అంబలి త్రాగింది. తరువాత ఆ ధాన్యం దంచడం మొదలుపెట్టింది. మళ్లీ మధ్యాహ్నం కొడవలిపట్టుకొని వెళ్లింది. చీకటిపడగానే ఇంటికి వచ్చి కిరసనాయిలుబుడ్డి వెలిగించి వంట ప్రయత్నం—ఈరోజంతా ఆమెయందే ధ్యానంగా ఉంటూ ఆమెచేసినదంతా వరండాలో నిల్చుని చూస్తూంది కమలమ్మ. భర్త ఆమె ఊహలకు అడ్డురాకుండా మసలుతున్నాడు.

విజ్ఞప్తి

ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రికలో ప్రచురణార్థం కథలు, గేయాలు, ఫోటోలు, చిత్రాలు మున్నగునవి పంపేవారు పేరు, పూర్తి చిరునామా స్పష్టంగా వ్రాయవలసి ఉన్నది. ప్రచురణకు అంగీకరించే పక్షంలో ఆసంగతి తెలియపరచడము, ప్రచురణార్హం కాకపోతే తిప్పి పంపడము దుస్తరం అవుతున్న కారణంచేత పత్రికాముఖంగా ఈ విజ్ఞప్తి చేస్తున్నాము.

—ఎడిటర్

మళ్లీ రాత్రి పదిగంటలైంది. ఆమె నిద్రపోలేదు. ఒంటిగా బయటివరండాలో తిరుగుతూంది. చూచిచూచి భర్తనిద్రపోయాడే కాని మళ్లీ చప్పున తెలివితెచ్చుకున్నాడు. క్రీగంటితోనే ఏమిచేస్తూందని చూశాడు. గదిలోఉన్న సామాను చిందరవందరగా ఉంటే సర్దుతూంది. మళ్లీ తెలివి వచ్చేసరికి గదిలో కమలమ్మ లేదు. మళ్లీ ఎదుటి ఇంటినుంచి రోదనధ్వని వినిపించింది. కాస్సేపు అలా పరుపు మీదనుంచే నిరంజనరావు విన్నాడు. ఆమధురమైన స్వరం ఒళ్లంతా పులకరింపచేసింది. ఆమెతోపాటు తనకూ ఏడవా లనిపించింది. కళ్లలో నీరు తిరిగి పోయింది. ఇంతలో ఇరుగు పొరుగువాళ్ల మందలింపులు వినబడ్డాయి. ఎవరో వయసు మళ్లినది "పిచ్చిదానా! పోయింది పాల్లు—ఉన్నది గట్టి! ఇలా ఏడ్చి ఏడ్చి చచ్చిపోతే ఏం వస్తుంది!?— బతికినోళ్లు మనుసులుగానీ, చచ్చినోళ్లు మనుసులా! — ఒక కన్నుఏడిస్తే ఇంకోకన్ను నవ్వాల!" అంటూ ఇంకా ఆమె ఏడవటం మానకపోతే చేతితో నోరు గట్టిగా మూసేసింది.

ఆ కొద్ది క్షణాల్లోనే ఆమెరాగం ఆగిపోయింది. కాని ఆ ఆగిన రాగంతో ఇంకోరాగం చేరింది. "నాపాప! నాబంగారుపాప! అంతా నువ్వే అనుకున్నానే తల్లీ!—నాచిట్టితల్లీ....... నన్నింత మాయచేసి పోయావా?" అంటూ గగ్గోలుపెడుతూ కమలమ్మ ఏడుస్తూంది. నిరంజనరావు దగ్గర నిల్చున్నాడు కాని ఓదార్చలేదు. ఇంతలో ఎందరో వాళ్ల ఇంటి ఎదురుగా గుమిగూడిపోయారు. విషయం తెలుసుకున్నారు. ఆమె ఏడుపును ఎవరూ అడ్డరాదని నిరంజనరావు ప్రయత్నించాడు. కాని అందులో ఒక ముసలమ్మ చొరవచేసుకొని దగ్గరకు చేరింది. ఆమెప్రక్కలో కూర్చొని ఓదారుస్తూ, "మునలిదానివా — ముతకదానివా తల్లీ!— నాదీ అనే ఆశలేకపోతే నీకేం పిల్లలు కలుగుతారు? నా ఇల్లూ, నా మొగుడూ, నాదీ అనే ఆశపెట్టుకో అమ్మా—ఏడాది దాటకుండానే పిల్లను ఎత్తుకోవా? . . హక్కయినది ఉంటుంది—లేనిది పోతుందమ్మా—కొండంత కొడుకు పోతే నేనేం చేశాను—? మనుషులున్న ప్రతిఇంట్లో చావుపుట్టుకలుండకపోతే మరెక్కడుంటాయి?" అన్నది.

కమలమ్మ తలెత్తిచూసింది. ఆమె నవ్వులలో పాపనవ్వు అగపడింది. కొంతసేపటికి అంతా వెళ్లిపోయారు. కమలమ్మ లేచింది. ఆమె వెంటనే అతనూ వెళ్లాడు. చెరువులో మునిగింది. అతనూ స్నానం చేశాడు. దేవాలయానికి వెళ్లి సాష్టాంగపడింది. అతనూ సాష్టాంగపడ్డాడు. ఇంటికివచ్చాక అతను పొయ్యి వెలిగిస్తూంటే ఆమె వారించింది. ఆమె వెలిగించిన మంటల వెలుగులో ఆమె పెదిమలు దరహాసంతో వెలగటం చూశాడు. ★